

NOVI ASPEKTI EMPIRIJSKE ZNANOSTI O KULTURI

Hermann Bausinger
Ludwig-Uhland-Institut, Tübingen

Autor izlaže pristup etnološkom istraživanju koji se zasniva na pojedincu umjesto na zamišljenoj istraživačkoj jedinici jer polazi od pretpostavke da ljudi u isto vrijeme igraju više igara i pripadaju različitim subkulturama. Bavi se putem što vodi od objektivacija ili tekstova, preko konteksta do cjelokupne tekture nekog spleta okolnosti (*setting*). Naglašava težinu subjektivnoga značenja. Pošavši od određene scene, tj. mjesta akcije govori o krizi reprezentativnosti i zalaže se za pristup koji je obuhvatniji i manje podložan predrasudama. Ovaj tekst predavanje je što ga je Hermann Bausinger održao u Zavodu za istraživanje folkloru u Zagrebu dana 6.10.1989. Tekst je transkribirala Ines Prica; nakon autorizacije prevela ga je Dunja Rihtman-Auguštin.

Za folklorista i za etnologa Zagreb nije bilo koji grad; on ima nezamjenljiv vlastiti *image*. Uvelike smo se koristili istraživanjima obavljenim u Zagrebu; ako to nismo učinili u dovoljnoj mjeri bilo je to zbog donekle uskogrudnoga etnocentrizma. Bilo kako bilo vrlo nam je blisko sve ono što se događa u vašoj ustanovi.

Sve to s jedne strane tvori dobru polaznu točku mom izlaganju, s druge strane ono sadrži neki rizik. Ima mnogo usporednica pa postoji opasnost da ću lupati na otvorena vrata.

Iznijet ću vam što se događa u našem tübingenškom Institutu i koji nas principi vode. Ti principi nisu uvijek očiti i ponekad ih je teško otkriti. Ti su principi općega značaja, pa ipak svjestan sam činjenice da se ovdašnja kulturna sredina razlikuje od one u Njemačkoj. U Njemačkoj je, naprimjer, dihotomija između visoke i niže kulture premošćena već ranije, a modernizacija bilježi nešto dužu i snažniju povijest. Ipak se nadam da će se barem dio mojih zapažanja moći primijeniti vašim prilikama.

U naslovu ovoga izlaganja govorim o novim aspektima. Novo je relativan pojam. Možda je netko očekivao da ću govoriti o poslijeratnoj povijesti njemačke etnologije (*Volkskunde*) koja je određena hipotekom i opterećenjem nacionalsocijalizma, odlučnom kritikom fašističke ideologije i usmjeravanjem ciljeva istraživanja prema pučkoj i masovnoj kulturi. No držim da je taj dio poslijeratne povijesti završio i da više nije neophodno potrebno transformirati

Volkskunde od znanosti koja traga za nepostojećim reliktima i prežicima prema znanosti koja se bavi obuhvatnijom analizom kulture.

Amerikanci često pričaju priču o momku što je radio u tvornici za preradu banana, ali su ga nakon nekog vremena otpustili zato što je odbacivao sve zakrivljene banane. To me podsjeća na neke folkloriste koji su uvijek bili u potrazi za nekom izravnošću i za izvornim folklorom pa su zato previdjeli šaroliku mješavinu suvremenoga narodnoga života s mnoštvom letećih tanjura ili UFO-a (a to bi se moglo čitati ne samo kao neidentificirani leteći objekti nego i kao neidentificirani folklorni objekti), što posvuda lete naokolo. No mislim da ta vrsta ortodoksnih etnologa pomalo izumire. U pravilu suvremeni etnolozi i folkloristi bez predrasuda promatraju naš moderni svijet i njegove historijske temelje. Ali što to znači? Naš je moderni svijet složen i nepredvidljiv. Imam dojam da na cijelom području etnologije i folkloristike raste neizvjestnost koja potiče razvoj novih pristupa i novih metoda.

U jednu riječ, vidljivo je da naše područje istraživanja postaje sve složenije, nekonzistentnije, fluidnije, zamršenije i zbunjujuće; ono je iznad svega dinamično pa naše metode i naši pristupi postepeno postaju istančaniji, a naši instrumenti iako možda nisu precizniji, osjetljiviji su i prikladniji za dubinske analize. Tu ću hipotezu izložiti u ovom tekstu.

Tradicionalno područje etnologije i folkloristike bilo je označeno čvrstim strukturama, postojanim prilikama i situacijama. U tradicionalnom etnološkom i folklorističkom istraživanju bilo je tipično da istraživač pronađe i skupi kulturne elemente koje se smatralo izrazima relativno nepromjenljivih grupnih mentaliteta (*Gruppengeistigkeiten*), grupnog karaktera ili grupnih stavova. Prema općem uvjerenju takve etnologije, dobro definirane, kohezivne, sredene, jednosmjerne grupe proizvode i upotrebljavaju kulturna dobra koja pridonose definiciji grupe. *Leitmotivi* poput "zajednice", "tradicije", "običaja", "kontinuiteta" uklapaju se u takvu koncepciju. Daljnja je implikacija metodoloških pristupa što se oslanjaju na konačan dokaz i reprezentativnost pojedinih i izoliranih kulturnih elemenata to što očekuju da se obavijesti nekolicine kazivača mogu poopćiti i prihvatiti kao izraz čitave skupine, naprimjer, nekoga sela.

Mislim da su u nekim povijesnim i tradicionalnim sredinama takvi postupci bili razložni i uvjerljivi. Navest ću primjer. Sve do naših dana mnogo se istražuju posebne vjerske skupine koje imaju zaseban položaj kao sekte. Naprimjer, u Sjevernoj Americi značajna su terenska istraživanja obavljena u Pennsylvaniji među Amishima, mennonitskom grupom porijeklom iz Švicarske. Amishe se promatralo kao model nečega što bismo mogli nazavati totalnom kulturom: čini se da nijedan sudionik ne uspijeva izbjeći uskim pravilima te grupe što zazire od tehničkog napretka i modernoga života. Kao da svi slijede put što su im ga utrljali precima.

Za istraživanje to je značajno olakšanje. Totalitet znači da su sve niti spojene i povezane s unutarnjim središtem toga svijeta; stoga ispitivanje može započeti u bilo kojoj točki. Štoga istraživač primijeti ili zabilježi zapravo izravno izražava strukturu, vrednote i standarde, mentalitet te posebne mennonitske kulture. Studij pjesama i pjevanja te grupe automatski daje više od specijaliziranoga istraživanja glazbenog folkloru jer sadrži nalaze što se odnose na bit cijele kulture. Istraživanje amiške odjeće i crta njihovih fizionomija uključuje zapažanja o konzervativnim vjerskim i etičkim principima te grupe, a ako netko sabire njihove pripovjetke i kazivanja neizbježno će ga to dovesti do iste pozadine. Ukratko, bilo koju

tvorevinu promatrali, skupljali ili ispitivali slobodno i lako će nas dovesti od srži same te kulture.

Moglo bi se, naravno, primijetiti da je riječ o doista posebnim okolnostima, no zapravo su folkloristi i etnolozi uvijek tragali za takvim folklornim džepovima. Uvijek su bili u potrazi za kulturnim objektivacijama pod pretpostavkom da te objektivacije predstavljaju čitavu kulturu. Kad su skupljali pjesme smatrali su da one predstavljaju cijeli grad ili selo ili regiju, ili barem neku dobro definiranu skupinu. Ako su skupljali škrinje ili oruđa i prikazivali ih u muzejima smatrali su ih reprezentantima kulture naroda što živi u dotičnoj regiji. No što je reprezentativno za naša moderna, urbanizirana, izmiješana društva i kulture? Kao što vjerojatno znate, u našim je muzejima otpočela rasprava o tome, što od beskrajnog univerzuma suvremenih roba i proizvoda treba skupljati, a što izlagati. Pokušaj da se zahvati taj doista šaroliki svijet pomalo podsjeća na Don Quijotovu borbu protiv vjetrenjača. Ne ulazim u taj muzejski problem koji je vrlo težak; spominjem ga samo zato da upozorim na preduvjete i zahtjeve koji se postavljaju pred svako etnološko istraživanje u suvremenim društvima.

Okvire moderne kulture ocrtao bih nestašnom analogijom koju sam već jednom prikazao. Ispričat ću vam priču o godišnjem odmoru na francuskoj atlantskoj obali - a siguran sam da biste i vi sličnu mogli ispričati o Dalmaciji i Jadranu. O tim sam problemima zapravo počeo razmišljati dok sam provodio godišnji odmor na obali Atlantika. Obično idemo na plažu koja je sasvim nadomak očiju i djelokruga obalne straže ali koja je ipak malo odvojena. Čak i usred kolovoza ta plaža nije odviše napućena. Govorim o plaži iako ona ničim nije označena. No vrlo brzo razvijamo percepciju i svijest o njenim granicama, zamisao o afilijaciji, i do neke mjere o posjedovanju: to je "naša" plaža. Ima relativno čvrstih točaka na plaži, ali ima i mnogo mijena; položaji se stalno prilagođavaju. To pomaže da se ne osjećate kao uljez iako primjećujete da među pojedinim točkama postoje komunikacijske staze, nevidljivi puteljci (dok ih psi ne učine vidljivima).

Svi su posjetioci sjedinjeni zajedničkim mjestom bogoštovlja kojega su sunce i more dominantne vrijednosti. To tvori određeno jedinstvo ali ima i raznolikosti i različitosti. Oblikovanje grupa varira. Ima cijelih klanova što nadiru s divovskim suncobranima, golemim ručnim torbama punim jela i frižiderima; ima obitelji s roditeljima što bdiju nad dječjom sigurnosti i higijenom; ima zaljubljenih parova što nastoje uskladiti erotske sklonosti i prazničnu lijenost. Ima prijatelja, a ima i dobrovoljnih ili nedobrovoljnih samaca i samica. Aktivnosti i neaktivnosti podjednako se razlikuju. Ima ljudi što se sate i sate izležavaju na gorućem suncu kao sljedbenici nekog kulta. A u usporedbi s tim kultom obredi primitivnih plemena čine se posve racionalnima. Ima drugih koji svaki dan čitajući novine počinju novu borbu s vjetrom, dok napokon ne promijene lekturu i prebace se na detektivske romane mnogo manjeg formata pa im vjetar manje smeta. Ima i obalnih joggera što se brinu za svoje zdravlje i trče na velike udaljenosti, a ima i igrača nogometa i *frisbya*; neki među njima ne uživaju samo u sportu nego i u egzibicionističkom pokazivanju svojega brončanoga tijela.

Osim toga na tom dijelu plaže traje stalan kontekst različitih stavova i načina ponašanja s obzirom na tjelesno odijevanje. Nije to nudistička plaža, ali nije ni osobito tekstilna. Očito nedostaje njemačke žestine i revnosti u klasificiranju. Preferencije su pretežno uravnotežene te uz manje pomake nitko ne uspijeva izbjeći izazov golotinje. Ima različitih reakcija: demonstrativno ignoriranje,

bijeg, udvaranje i naknadna predaja. To u pravilu nisu izolirane individualne reakcije; pretežno su kontrolirane od strane odgovarajućih referentnih grupa. Ono što pojedinac čini grupa sankcionira ili prihvaća pa možda čak i preuzima.

Promatrajući nekoliko dana, pa čak i nekoliko tjedana, tu igru, to takmičenje između teksta i golotinje, zapažam neke varijable, činitelje koji upravljaju tim kretanjima. Očito je da postoji utjecaj društvenoga položaja. Pripadnici viših slojeva otvoreniji su promjenama. Riječ je, zapravo, o gradskoj pa čak i velegradskoj čeljadi. Domoroci kao da su rezerviraniji i stidljiviji. I etničke su razlike, naravno, relevantne. Postoji, naprimjer, znatan broj talijanskih obitelji koje toleriraju, pa očito čak i prihvaćaju sve jaču tendenciju nudizma, no postojano ostaju odjeveni. Tijekom vremena zbrka i šarenilo zbivanja postaju sve razvidniji. Izviruju objašnjive konstelacije i konfiguracije. Neprekidnim i dugotrajnim promatranjem uspijeva se strukturirati nešto što se na prvi pogled činilo nestrukturiranim procesom.

Postavlja se pitanje: je li to područje kulturološkoga promatranja? Mislim da su mnoga područja s kojima se bavimo u evropskoj etnologiji bitno manje važna. Stoga se ovo na neki način može smatrati legitimnim problemom naše struke. Ti ljudi pun mjesec dana žive na obali, ulaze u nove društvene konfiguracije, strukturiraju svoje dane na neuobičajen način, grade područja novih iskustava pa i frustracija. Vjeruju onome što piše u reklami: to su njihovi najljepši, najvažniji tjedni u godini, za njih su cijele godine radili i živjeli. Zašto, dakle, da ne istražujemo taj nama blizak pa ipak čudnovati svijet.

Ipak, neću se zalagati za to da istraživanje plaže postane neizbježnim i kanonskim dijelom moderne etnologije. Razlog zbog kojeg sam se nešto duže zabavio tim primjerom u njegovim je simboličkim osobinama. Mislim da se taj slučaj može promatrati kao parabolu modernih odnosa; iz njega se očitavaju karakteristične crte naše kulture ili naših kultura. Dopustite da upozorim na neke od njih. Prvo, to je neznatan događaj, nešto čemu je dosad poklonjeno vrlo malo razmišljanja. Imate godišnji odmor, odlazite na obalu, nastojite pocrniti. Razlozi i motivacije ne dolaze u pitanje, njima se naprosto ne bavite. Usprkos prazničkom karakteru riječ je o crtama svakodnevnoga života. Pa ako poštalice ili nenaglašene riječi svakodnevno odnosno dan za danom igraju tako silno važnu ulogu u suvremenom kulturološkom istraživanju, valja to pripisati činjenici što je beznačajnost postala vrlo značajnom, sve je očitije da kulturni modeli i kulturno oblikovanje u velikoj mjeri nastaju takvim neupadljivim ritualizacijama.

Drugo zapažanje: bavimo se jedinicom istraživanja koja nije jedinica. Dio plaže nije definiran ni označen. Postoji tek jedna granica - more; u svim je ostalim pravcima prostor otvoren. U skladu s time nema postojanoga, trajnoga broja pripadnika koji bi bili nekako označeni, nego je riječ o trajnim grupiranjima, kojih su unutrašnje strukture, zacijelo, uvijek pretežno slične.

Treće: naše polje istraživanja ponajmanje je zona koja bi se mogla objektivno odrediti; više je to složena tekstura subjektivnih područja iskustva. Male grupe same određuju i interpretacijom i djelatnošću ocrtavaju svoj radijus. One određuju koji je "njihov" dio plaže, što je sadržano u njihovoj zoni komunikacija i pozornosti. Oni raspoložu s objektivnim konstelacijama i odabiru ono što im je među različitim gradacijama važno.

Četvrta i posljednja konstatacija: sastav populacije nije homogen. Naslage tradicije vezane uz njihove stavove o nošenju odjeće ili o golotinji, ali i s obzirom na ono što na plaži jedu i piju, s obzirom na rasonodu i načine komunikacije

razlikuju se u pravcima i naglascima. Svatko, naravno, suprotstavlja staro i novo, svatko mora uravnotežiti stare navike i nova očekivanja. U tom kontekstu tradiciju ne valja razumjeti kao neko skladište substancija što se opire mijeni nego samo u transformacijama. Dodat ću da je na takvom području ustručavanje pred promjenama također transformacija, jer je to odgovor novom izazovu pa se time načelno razlikuje od stanja kako je bilo prije.

To su četiri razlikovne oznake, apstrahirajući moju scenu s plaže. No držim da su to do neke mjere karakteristike struktura i tekstura moderne kulture na mnogim područjima. Claude Lévi-Strauss razlikuje *sociétés froides* i *sociétés chaudes*. U hladnim društvima strukture su se ohladile i ukočile, dok su u toplim društvima u trajnoj mijeni. Govoreći o suvremenoj kulturi te o njenoj sveukupnoj složenosti i razlikama tu bi se oporbu moglo zaoštriti i govoriti o toplim situacijama unutar toploga društva - situacijama koje nisu označene čvrstim konstelacijama već fluidnim strukturama.

Ima mnogo dobro poznatih područja narodne kulture u kojima se sve to očito iskazuje. Mislim, naprimjer, na kulturu mladih, rock koncerte, na disko klubove, zabave, saloone s igrama, omladinske centre - sve su to institucije otvorenih granica i promjenljiva sastava. Mladi zapravo uspostavljaju ravnotežu uz pomoć relativno čvrstih klika, no taj čvrsti oslonac na usko povezanu malu grupu jedna je strana, a druga je dinamična i fluidna karaktera, sadrži mogućnost novih poznanstava i neočekivanih interakcija.

U nekom od zadnjih brojeva *Journal of American Folklore* jedan je američki etnolog objavio članak pod naslovom "Simboličko selo - zajednica nastala u izvedbi". Članak se odnosi na sasvim posebno zbivanje u nekom grčkom selu. Mnogi su seljani emigrirali i sada su rasuti diljem čitava svijeta. No jednom godišnje se vraćaju i sudjeluju u velikoj seoskoj fešti u kojoj se simbolički uspostavlja jedinstvo i identitet sela. Riječ je o posebnom slučaju, no mislim da podnaslov članka "Zajednica nastala u izvedbi" valja shvatiti u širem smislu. U prijašnjim razdobljima naše kulture izvedbe (izvedbe običaja i različitih praznika, pjesama i pripovjedaka) bijahu protok neke postojeće zajednice. Sada se zajednica vrlo često proizvodi uz pomoć izvedbe.

Navest ću još jedan primjer prije nego li zaključim. Prije nekoliko godina Berlinski etnološki (Volkskunde) muzej priredio je izložbu o dječjem rođendanu u Njemačkoj. U Njemačkoj to je jedna od najraširenijih svetkovina. Nitko si ne može dopustiti da taj dan provede spokojno i bez nekih posebnih priprema. Na izložbi prikazan je povijesni razvoj, jer još prije nekoliko desetljeća rođendani su bili upola važni nego sada. Osim toga postoje regionalne tradicije, a naravno, ima razlika među različitim društvenim slojevima i društvenim grupama. No osim tih tradicionalnih ograničenja, a mislim da je svaka majka i svaki otac toga svjestan, taj dan i njegova proslava svake su godine novi izazov i nov problem. Očekivanja povezana s običajima, stare tradicije, nove mode i pojedinačne sklonosti, potrebe i zamisli stapaju se u nove oblike i mješavine. Mislim da bi se moglo reći kako tako percipirana kultura nije aktualizacija date zalihe tradicija već odgovarajući oblik životnih postignuća u promjenljivim situacijama - kultura ne kao izraz ili emanacija prikladnih tradicija nego, u principu, nova kreacija koja, naravno, nije nezavisna od tradicije.

Moglo bi se prigovoriti da se ta koncepcija kulture, i ono što sam rekao o nestabilnim situacijama koje variraju, odnosi samo na tanahno mrežkanje mora, da je to tek površinska pojava dok je dubinska struktura mnogo postojanija, i da je

dužnost antropologa iskapati ili izranjati dublje strukture. To je doista ključno pitanje, no ja mislim da su površinske i dubinske strukture međuzavisne, a kulturološko istraživanje mora se suočiti s pokretljivijim, složenijim i dinamičkim putovima naše kulture. To je novi izazov koji potiče nove odgovore.

Dopustite da upozorim na glavne pravce tih odgovora i da to ilustriram prikazujući naš istraživački rad tijekom posljednjih pet ili šest godina. Ponajprije, velika složenost kulturnih zbivanja otežava da se započne od većih kolektivnih jedinica. Može se, naravno, nastaviti postavljati stara pitanja o seoskim običajima, tradicionalnim regionalnim jelima, repertoaru pjesama i pripovjedaka u nekom određenom kraju. Ali treba imati na umu da u usporedbi s prošlim vremenima, selo, kraj, regija u mnogo manjoj mjeri posjeduju te tradicije. Njih provodi u život tek manji broj ljudi, i to samo u nekim okolnostima. Obratimo li tome pozornost, morat ćemo započeti s manjim skupinama pa čak i s pojedincima. Jedna studentica u Tübingenu istražuje pse i njihove vlasnike. Naravno, služi se statistikom s obzirom na socijalnu stratifikaciju vlasnika pasa itd. No želi li saznati, što psi znače ljudima, mora se služiti mekšim metodama. Ovdje, kao i u mnogim gradskim djelatnostima, posve je nemoguće pojave unaprijed pripisati određenim socijalnim slojevima. Treba promatrati što se događa, razgovarati s ljudima, da bismo napokon uzabili zaključivati o socijalnom sloju.

Netko će možda primijetiti da psi i nisu tako važni. Dobro, s jedne strane rado bih naglasio neskrivenu činjenicu da u tradicionalnom istraživanju folkloru pas ukršta svoj put s folkloristima samo kao pas-duh, preobraćeni davao ili u najbolju ruku kao pratilac svetaca, iako su psi igrali vrlo važnu ulogu u svakodnevnoj kulturi. Priznajem, ipak, da postoje i mnogo važnije stvari od pasa, ali moje se zapažanje uopće ne ograničava na pse.

Već više godina uvjereni smo da međukulturna istraživanja postaju sve važnija. Vodile su se opširne rasprave o multikulturnom društvu, o problemima asimilacije i očuvanja etničkog kulturnog identiteta. Većina je tih rasprava ograničena činjenicom što su sudionici govorili o Grcima, Turcima pa čak i Jugoslavenima (fiktivna bića!) kao da je riječ o kohezivnim etničkim skupinama. A tek kad se istraživanje obratilo individualnim partnerima postalo je jasno kako postoji više podskupina, i da mnogi migranti, ponajviše oni mlađi, žive između - između svoje domaće kulture i njemačke kulture. Tako smo saznali da etnički kulturni identitet može, ali i ne mora pojedincu davati oslonac.

Kao drugo: u istraživanjima folkloru već nekoliko godina vladaju magične riječi *kontekst* i *izvedba*: tko kome kazuje neki tekst i u kakvim okolnostima? Mislim da je taj pomak bio vrlo značajan. No zamisao o kontekstu valja radikalizirati. Često je potrebno odvratiti se od očekivanja u pogledu nekoga teksta i umjesto toga promatrati cijeli razgovor i komunikaciju među ljudima. Čemu samo predaje ili šale ili poslovice? Zanimljivo je što i kako ljudi govore. Istraživanja običnih razgovora, razgovora u bolnici, ili u čekaonici, ili na radnoj liniji mogu biti zanimljiva podjednako kao tip neke priče. A to se ne odnosi samo na folklor, na umjetnost riječi. U području narodne medicine, naprimjer, posebni načini liječenja i lijekovi zabilježeni su i istraženi sve do davnijih tradicija. Kasnije su promatrani u njihovom stvarnom kontekstu: kako ljudi doista primjenjuju tradicionalne načine liječenja? Mislim da treba ići i dalje tim putem i promotriti cjelokupnu panoramu događanja s bolesnim ljudima. Jedna etnološkinja u Tübingenu napisala je doktorsku disertaciju pod naslovom: "Bolovati u selu". Istraživala je kako se ljudi snalaze između službenoga zdravstvenoga sustava i

kućnih liječenja, domaćih liječenja, tradicionalnih lijekova, te koliko im susjedi i članovi obitelji u tome pomažu ili ih osuđuju. To je otvorenija perspektiva od one koja se bavi samo određenim tekstom ili predmetom i njegovim kontekstom. To je put od istraživanja konteksta do istraživanja komunikacijskih okolnosti (*communicative settings*).

Treće je vrlo slično: općenito je uočljivo da se istraživač ne smije zadovoljiti s objektivnim podacima. Oni su tek pola istine i valja ih upotpuniti uvidima u subjektivna značenja. Važnost onoga što nazivamo usmenom poviješću (*oral history*) ne proistječe samo iz činjenice da je to nov izvor o historijskim događajima; usmena povijest upire na dimenziju subjektivnih interpretacija.

Jedna istraživačka skupina u Tübingenu pokušala je u obližnjim selima i gradićima provesti obuhvatnu anketu o nacističkom razdoblju. Cilj tog istraživanja samo je djelomično bila rekonstrukcija onoga što se doista zbivalo u tridesetima i na početku četrdesetih godina ovoga stoljeća. Istraživači su, naime, smatrali da je vrlo zanimljivo ispitati kako su ljudi oblikovali ta iskustva u svojim sjećanjima, kako brane i krivotvore neke činjenice. Na posljednjem kongresu njemačke etnologije/*Volkskunde* glavna je tema bila: "Sjećanje i zaboravljanje". I zaboravljanje, poput sjećanja, konstruktivni je susret s prošlošću i važan dio stvarnoga ljudskoga životnoga svijeta.

Četvrto: folkloristi i etnolozi razmatrat će, naravno, tradicionalna područja i kanonske kulturne predmete. Ali uz to oni su naučili gledati i pitati se što se događa: što ljudi stvarno rade, kako provode slobodno vrijeme, kako žive i vole, govore i ponašaju se. Budući da ljudi žive u mnogostrukim okolnostima (*settings*) to iziskuje raznolike pristupe. Jedan od naših studenata napisao je tezu o nekom glasovitom pariškom parku, ali ne samo o njegovu osnutku i razvoju nego ponajviše o tome što se u njemu danas događa, kako ga zaposjedaju pojedine skupine ljudi, naročito starije osobe i djeca, kako upotrebljavaju park i od njega stvaraju dio svoga života. Ta analiza na temelju promatranja sa sudjelovanjem i intervjuja mekim metodama ne započinje od etnoloških predmeta ni od pojedinih grupa, nego s nekog mjesta, iz neke situacije. Mogao bih navesti slične primjere poput analize kulturnih zbivanja, onoga što se događa na glavnoj željezničkoj stanici u Zürichu, što ju je obavio jedan švicarski etnolog, zatim primjer analize igranja binga u sjevernim zemljama, analizu koreografije i događanja u nekom pubu, i tako dalje. Sve se te analize odnose na mjesta i razvoje koji su nekim ljudima postali središnjima: ponovno je riječ o prolaznim događajima i situacijama u koje, međutim, ljudi unose dio svog kulturnog identiteta, a taj je identitet postao kolebljiviji i prolazniji nego u prijašnjim vremenima.

Peto, i nadam se, posljednje: govorio sam o krizi reprezentativnosti. U našoj kulturi često ne možete reći da je nešto svojstvo ili izraz neke stabilne populacijske skupine, nekog sela ili sl. Ta kriza iziskuje da se prate složeni i često mračni putovi difuzije. Naprimjer, pjesma snimljena u nekom selu ne može biti zabilježena kao pjesma toga sela već mora biti određena samo kao svojina nekih ljudi te je valja promatrati u vezi i u konkurenciji s čitavim postojećim glazbenim svijetom. Ne može se isključiti utjecaj medija masovnih komunikacija. Ne postoji samosvojni folklorni svijet.

Ponovno, to se ne odnosi samo na folklor u uskom smislu riječi. Dopustite da iznesem jedan primjer iz istraživanja običaja. U kraju oko Tübingena vrlo su živahni pokladni običaji s izrezbarenim drvenim maskama, šarenim oslikanim kostimima itd. Kao što je red etnolozi su skupili dokumentaciju o tim finim i

umjetničkim maskama različitih sela i na taj način pokušali stvoriti dojam o cijelom običaju. No prije dvije godine skupina studenata pod vodstvom jednog mog kolege iz Tübingena razmilila se po različitim selima i pokušala zabilježiti sve vrste maski, takozvane tradicionalne podjednako kao i novoizmišljene kostime, "divlje" maske kako ih oni nazivaju i koje često nastaju pod utjecajem TV spotova i junaka televizijskih emisija. Rezultat je bio nešto drugačija slika poklada. Iznad svega pokazalo se da su novoizmišljene maske plod većeg stvaralaštva i da su šaljivije i životnije od "folklorističkih" maski, kako bismo mogli nazvati ove druge.

Folklor, narodni svijet izvan utjecaja visoke kulture i masovne kulture često tek je puka fikcija folklorista. To je neka vrsta umjetnog folklorističkoga zoološkoga vrta usred neograničena divlja života u našim gradovima i tek u nešto manjoj mjeri u selima.

Tim posebnim aspektom zaključit ću pregled nekih perspektiva našeg empiričkog istraživanja kulture. Na kraju htio bih izbjeći i ispraviti moguće nesporazume. Moji komentari, primjeri što sam ih naveo mogu izazvati pretpostavku da se bavimo samo suvremenom kulturom i da je terenski rad naša jedina metoda. Pogledate li seriju naših izdanja naći ćete da se gotovo polovica tih knjiga bavi povijesnim problemima i da istraživanja nisu provedena među živim ljudima nego u arhivima. To je, naravno, drugačiji pristup, no ni u kom slučaju to nije neka druga priča koja nema ništa zajedničko s onim što sam ovdje pokušao prikazati.

Pokušat ću još jednom rezimirati. Govorio sam o pristupu koji se zasniva na pojedincu umjesto na zamišljenoj istraživačkoj jedinici jer u isto vrijeme igramo više igara i u isto vrijeme pripadamo različitim subkulturama. Bavio sam se putem što vodi od objektivacija, mogli bismo reći tekstova, preko konteksta do cjelokupne tekture nekog spleta okolnosti (*setting*). Naglasio sam težinu subjektivnoga značenja. Zacrtao sam pristup polazeći od određene scene, mjesta akcije i govorio sam o krizi reprezentativnosti usmjeravajući se prema pristupu koji je obuhvatniji i manje podložan predrasudama.

Te su tendencija pojačane trendovima i strukturama moderne kulture. Kao metode ne ograničavaju se na suvremene subjekte. Omogućuju nam da poblizje promotrimo svjedoke prošlosti, a potankim čitanjem arhiva postaje očito da i takozvano folklorno društvo (*folk-society*) nije bilo tako homogeno kako je to oslikao Robert Redfield, i da su u navodnoj jedinici - narodu vladale suprotstavljene sile, da je bilo snažnih tendencija subjektivnosti, ponekad zvanih tvrdoglavošću ili osjećajem vlastitosti, da istraživač mora dobiti uvid u cjelokupnu sceneriju umjesto da suzuje interes na nekoliko folklornih predmeta. Zbog toga mislim da je riječ o istoj priči, ali o drugom poglavlju, a bojim se da je i prvo već bilo predugačko.